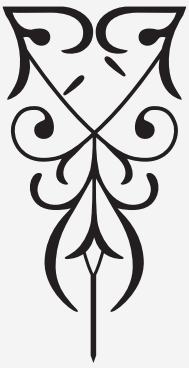

מלאכת מעמר

סימן שמ, ט-י

תוכן מלאכת מעמר

פתיחה למלאכת מעמר 77

א. לקבץ מלח ממשרפות המלח, עימור בדברים שאינם מגידולי קרקע 79

ב. המקבץ דבילה 79

ג. איסוף פירות שנתפזרו 80

פתיחה למלאכת מעמר

מקור המלאכה במשכן

מלאכת מעמר נעשתה במשכן עבור עשיית הסממנים שנועדו לצביעת יריעות המשכן (בצבעי תכלת, ארגמן ותולעת השני)[1] או לשם הכנת המנחות[2].

מהות המלאכה

המעמר, הוא האוסף זרעים תלושים וצוברם אל מקום אחד[3] [אסור מהתורה לאסוף אפילו שני דברים בלבד[4]]. נכללים בזה כל אופני קיבוץ דברים שהם גידולי קרקע[5]. בדבר שאין גידולו מן הקרקע אסור העימור מדרבנן[6].

1 בגמרא (שבת עד:): שבק תנא דידן בישול סממנים דהוה במשכן ונקט אופה. וכ"כ רש"י (עג. ד"ה האופה) ותוספות (עג: ד"ה מפרק).

2 כ"כ בחידושי רבינו אברהם בן הרמב"ם בשם רב האי גאון (נדפסו בתחילת ספר מעשה רוקח, והובאו באגלי טל בפתיחה).

3 פירוש רבנו עובדיה מברטנורא (שבת פ"ז מ"א)

4 כתב הרמב"ם (פ"ח ה"ה): המעמר אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת, ואם עמר לבהמה שיעורו כמלוא פי גדי, ואם להסקה שיעורו כדי לבשל ביצה. והביאו המשנ"ב שמ (סקל"ז) וכתב שיש ליזהר שלא לאסוף "אפילו מעט". ובאגלי טל (מעמר סק"ג) כתב שאפילו אם אסף רק שני דברים וקבצם יחד נקרא מעמר. וכן משמע מהמ"ב (שכב סק"ו) שכתב בענין איסוף זרעים וירקות הנמצאים בגינות מע"ש שמותר ללקטן "אחד אחד" ולאכול.

5 בגידולי קרקע נכללים גם דברים שאינם ראויים ועומדים לאכילה, כגון עצים ופרחים עלים ועשבים, ואף אבנים וצדפים ופנינים ומרגליות (עיין פס"ת שמ סקל"א).

6 כמובא בגמרא (שבת עג:) בדברי אביי, וכן פסק בשו"ע (שמ, ט).

ככלל, איסור עימור הוא דווקא במקום גידולו, ושלא במקום גידולו מותר[7]. אך יש אופנים בהם אף שלא במקום גידולו שייך עימור[8].

7 שו"ע (שמ, ט) ובמ"ב (שם ס"ק לה לז).

8 ממה שנאמר בגמרא (שבת עג:): האי מאן דכניף מלחא "ממלחתא", ניתן לדייק שאיסור עימור הוא דווקא במקום גידולו, ושלא במקום גידולו מותר, וכן כתב הכס"מ (פ"ח ה"ו) בשם הרמ"כ, והביא ראיה מהגמרא בביצה (יג:) שהמעמיד ערימה בשבת פטור. ובביצה (לא.) במשנה מובא שמביאין עצים ביו"ט מן השדה מן המכונס ומן הקרפף אפילו מן המפוזר, וכתבו התוספות (שם ד"ה מן) שטעם ההיתר הוא שלא שייך עימור אלא במקום שגדלים שם. וכ"ה בשיטה מקובצת (שם). ועוד ראיה מביצה (לג:) דת"ר מגבב מן החצר ובלבד שלא יעשה צבורין, ומפרשת הגמרא שם שהאיסור משום עובדא דחול, ומשמע שלא אסור משום עימור, משום שאינו מקום גידולו. והובאה ראיה זו בסמ"ג (לאוין סה יב ע"ג), והביאו הגהות מיימוניות (פכ"א אות ח) וציין לדברי התוספות הנ"ל, והוסיף שכ"כ גם בעל התרומה. וכן פסקו השו"ע והמשנ"ב (ס"ק לה לז).

אבל הרמב"ם (פ"ח ה"ו) כתב: המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה. עכ"ל. ולא חילק בין מקום גידולו למעמר שלא במקום גידולו. והעתיק השו"ע בסע' י' את דבריו להלכה. הר"י קורקוס וקהילות יעקב (כאן) כתבו שמקורו של הרמב"ם בדברי הגמרא (שבת קמג:): ת"ר נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ופירשה הרמב"ם (פכ"א הי"א) שהגזירה היא שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבוא לידי עימור, מכלל דאם כבשם יחד נחשב עימור, וחייב. וגם כאן לא חילק כלל בין מקום גידולו לשלא במקום גידולו. ואכן הכס"מ (שם) כתב שחשש זה רחוק, וכנראה כיוון שסובר שאין עימור אלא במקום גידולו והכא בחצרו אינו מקום גידולו. אבל החיי אדם (נשמת אדם כלל יג סק"א) למד מהרמב"ם שדבר שדרך לעשותו בבית כבשדה חייב אף שלא במקום גידולו ורק דבר שהדרך לעשותו בשדה בלבד, חייב רק במקום גידולו, שדרכם של אותם הפירות לחברם באופן זה [וביאר שכל הפוסקים מפרשים שמלאכת העימור היא בפעולת הקיבוץ של הדברים המפוזרים, ואילו הרמב"ם סובר שבאופן זה עדיין לא מתחייב, שהרי מלאכת העימור הוא שמקבץ "וקושרן" יחד כדרך שעושה ערימות בשדה, וחילק בין המעמר בשדה שחייב כבר בקיבוץ הדברים המפוזרים, ושלא במקום גדולן אינו חייב אלא כשעושה אותן גוף אחד ע"י קשירה או דיבוק יחד. ולכן אין קושיה מדברי הגמרות בביצה, דשם מיירי שלא במקום גדולן ולא חייב בהעמדת הערימה בלבד]. והביאו המ"ב (סקל"ח) וכתב שכ"כ בספר מעשה רוקח (על הרמב"ם פ"ח ה"ו). אבל האגלי טל (הלכה ב) הבין שרמב"ם מחייב שלא במקום גידולו בכל האופנים, וכתב להחמיר כדבריו. ודעת נחל איתן (על הרמב"ם כאן) שדווקא בדבר הנכבש ונדבק ונעשה גוף אחד החמיר הרמב"ם. גם הרב טל אורות (כו.) חילק בדומה, אלא שצמצם זאת רק למאכלים שדרכם בכך, ודייק זאת מהירושלמי (פ"ז ה"ב): ההן דשטח צלין [סוג תאנים] צימוקין מסוסלה בוקלטה חייב משום מעמר. כל שהוא נוגע באוכל חייב משום מעמר ע"כ. ומשמע שדווקא במאכלים אמרו זאת.

א. לקבץ מלח ממשרפות המלח, עימור בדברים שאינם מגידולי קרקע

זה השולחן

שו"ע שמ, ט

אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח, שדומה למעמר, וכן אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו (מ"ב סקל"ה - ודוקא במקום המשרפות ששם מקום גידולו של המלח, דומיא דשיבולים שבשדה, אבל אם נתפזר במקום אחר מותר לקבצן למקום אחד).

סביב לשולחנך

בגמרא (שבת עג:): אמר רבא: האי מאן דכניף מילחא ממלחתא [-אוסף המלח ממשרפות מי מלח] חייב משום מעמר. אביי אמר: אין עימור אלא בגידולי קרקע. ופסקו הראשונים (רא"ש פ"ז סי' ב, רמב"ם פ"ח ה"ה) כאביי שאין עימור מהתורה אלא בגידולי קרקע, וכתב הטור שאסור מדרבנן משום שדומה למעמר. וכן פסק גם השו"ע (שמ, ט).

מה שכתב המ"ב (סקל"ה) שדוקא במקום המשרפות אסרו אבל אם נתפזר במקום אחר מותר, הוא מטעם שאין עימור אלא במקום גידולו. ועיין בפתיחה למלאכה בהערה 8 שביארנו זאת.

זר זהב סביב

עימור דברים שאינם גידולי קרקע במקום הפסד

יש שכתבו שבמקום הפסד גדול מותר לעמר דברים שאינם גידולי קרקע ע"י נכרי, כדין שבות דשבות במקום הפסד, ולכן מותר לומר לגוי לאסוף הביצים שבלול.

עיין פס"ת (סקל"א) בשם שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' לט).

ב. המקבץ דבילה

זה השולחן

שו"ע שמ, י

המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה.

סביב לשולחנך

כ"כ הרמב"ם (פ"ח ה"ו). ואע"פ שכתב "עד שנתקבצו גוף אחד" ביאר הקהילות יעקב שאין הכוונה לאחד ממש, אלא שאם רוצה להפרידם יכול, ואילו אם נעשו לאחד ממש הוה תולדת בונה, כמש"כ הרמב"ם (פ"ז ה"ו) הלוקח חלב ... ואם גבנו ועשהו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין. ע"כ.

זר זהב סביב

כתב המ"ב (סקל"ח) שחייב אף אם עושה זאת שלא במקום גידולו, כגון בבית. וכתב הפס"ת (סקל"ב) שיש להחמיר כך רק אם מתקיימים מספר תנאים: א. אם הדביקם לגוף אחד; ב. הדרך לעשות כן לנוי או ליופי, לאפוקי אם כוונתו כדי להקל על האכילה או כדי להקל על החזקתו בידו, שאין איסור כלל; ג. דווקא בגידולי קרקע; ד. דווקא אם לא נשתנו מברייתן כגון שעברו בישול, אפייה, חיתוך, טחינה או כבישה וכדו'.

דברי המ"ב לקוחים מהנשמת אדם. ועיין בפתיחה למלאכה בהערה 8 שנתבאר מדוע אסרו כאן אף שלא במקום גידולו.

ג. איסוף פירות שנתפזרו

זה השולחן

שו"ע שלה, ה

נתפזרו לו פירות בחצר, אחד הנה ואחר הנה, מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה (מ"ב סקי"ח – ואף לא לתוך חיקו או כסותו); ואם נפלו במקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל, אלא אם כן נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר שאז מלקט אחד אחד ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה.

סביב לשולחנך

בשבת (קמג:) ת"ר: נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. בראשונים ניתנו ג' טעמים לאיסור זה:

א. התוספות (ד"ה מלקט) והרא"ש (סי' א) כתבו שהוא משום 'עובדין דחול' וכתבו שלכן ללקט וליתן לתוך חיקו או לתוך כסותו שרי. וכתב הר"ן (ס. ד"ה גמרא יטפח): ואם תאמר ומאי עובדין דחול איכא, הרי גבי טלטול כלכלה שהאבן בתוכה אומרת הגמרא (קמב.) לישדינהו לפירי ולישדיא לאבן ולינקטינהו. עכ"ל. משמע שאין בעיה לאסוף פירות. ותירץ הר"ן בשם ה"ר יונה שהמדובר כאן כגון שנתפזרו בחצירו אחת הנה ואחת הנה, אבל במקום אחד מלקט ונותן לתוך הסל, ובזה מיירי כלכלה שהאבן בתוכה.

ב. רמב"ם (פכ"א הי"א) פירש שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבוא לידי עימור [עיין בפתיחה למלאכה בהערה 8 שהבאנו השיטות השונות בבירור דעתו].

ג. רמב"ן (קמג: ד"ה הא דתניא נתפזרו), רשב"א (קמג: ד"ה נתפזרו, עבה"ק בית מועד ש"א סי' ה) והרב המגיד (פכ"א הי"א)

פירשו לפי ש'מיחזי כבורר', ולכן נקטה הגמרא 'חצר' כיון שבית עשוי להתכבד בכל יום. והמדובר כאן הוא שנפלו בתוך צרורות ועפרורית אך לא נדבק בהם הלכלוך, ואילו אם נדבק ובוררו הרי זה בורר גמור מדאורייתא, כמש"כ בתוספתא (פי"ז ה"ו) שהביאו רמב"ן והרשב"א.

הנפק"מ בין הפירושים:

א. לטעם ד'עובדין דחול', י"א שמותר במקום הפסד או אורחים וכה"ג (ע' פס"ת שלה סק"ב). עוד נפק"מ לטעם זה, כתבו התוספות ורא"ש דדווקא לתוך הסל או הקופה אסור, אבל לתוך חיקו או כסותו מותר. אבל הגר"א חלק ע"ז, וכתב שרוה"פ לא ס"ל כך, ולכן כתב המ"ב (סקי"ח. וכן בביה"ל שם ד"ה אחד) שאין להקל בזה.

ב. לטעם ד'שמא יבוא לעימור', שלא במקום גידולו ובדבר שאינו גידולי קרקע הדין יותר קל, ואפשר שאף יהיה מותר לגמרי[9].

להלכה, בשו"ע (שלה, ה) פסק כפירושי התוספות ורמב"ן, כלומר לאסור אם נתפזרו אנה ואנה משום 'עובדין דחול', ולהתיר אם נתפזרו במקום אחד, אם אינו מקום צרורות ועפרורית, שאז אפילו במקום אחד אסור, אלא לוקט אחד אחד ואוכל.

9 הנשמת אדם (כלל יג סק"א) הוכיח מדברי הרמב"ם כאן שחייב אף שלא במקום גידולו היכא שהוא עושה בבית כבשדה. ולכן מש"כ הפס"ת שלרמב"ם כאן יהיה מותר אף לכתחילה שלא במקום גידולו צ"ע. וכן מה שהוכיח מלשון השו"ע שכתב 'בחצר' לומר שפסק כדברי הרמב"ם דחוק, שהרי בב"י הביא את דברי הרב המגיד שכתב שטעם הרמב"ם הוא רחוק, ועוד שלשון חצר משמע מקום גידול הפירות. וכך מוכח בבאר הגולה ובמ"ב שפסק כשיטת התוספות ורמב"ן, ולא כרמב"ם.